

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО

Висвітлено життєвий шлях і багатогранну наукову та громадсько-політичну діяльність одного з видатних провідників українського національно-визвольного руху першої половини ХХ ст. Володимира Старосольського (1878–1942), його роль у розвитку та пропаганді української національної ідеї та утвердженні національно-патріотичної свідомості народу. У дослідженні широко використано документи Центрального державного історичного архіву України в м. Львові, Державного архіву Львівської області, відділів рукописів та україніки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка, а також Центрального державного історичного архіву України в м. Києві.

The life and many-sided scientific and social and political activity of one of the prominent conductors of the national liberation movement in the first half of the XX th century Volodymyr Starosolsky (1878-1942) is described: his role in the development and propagation of the Ukrainian national idea and strengthening the national and patriotic consciousness of the citizens is shown. In the study are widely used the documents of the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv, the State Archives of Lviv Region, the Department of manuscripts and Ukrainian historical and cultural documents of Lviv V.Stefanik scientific library of the National Academy of Sciences of Ukraine, the library of Lviv I.Franko National University and the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv.

Сучасний суспільно-політичний і культурний розвиток неминуче загострює увагу фахівців до українського відродження кінця ХІХ–першої половини ХХ ст. як найбільше спорідненого з національним ренесансом нашого часу. Характерною прикметою новітньої доби стала нагальна потреба у поверненні із забуття імен людей, які творили й утверджували українську культуру, науку, національну свідомість і творча спадщина яких має надзвичайно важливе значення для сьогодення.

У цьому зв'язку актуальності набуває й вивчення життя та багатогранної діяльності однієї з визначних особистостей кінця ХІХ–першої половини ХХ ст. — вченого та громадсько-політичного діяча Володимира Старосольського (1878–1942).

Окремі питання його громадської та наукової діяльності висвітлено в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (І. Келрин, В. Качмар, В. Левицький, У. Старосольська). Проте вони не ставилися дослідниками з тим ступенем конкретності, який би давав змогу загалом простежити багатогранну діяльність В. Старосольського. Існує потреба комплексного вивчен-

ня всієї багатоаспектної наукової та громадсько-політичної діяльності В. Старосольського як видатного діяча українського руху, з'ясування його ролі в формуванні національної свідомості українського народу та в пропаганді української національної ідеї, а також в аналізі впливу його спадщини на національне самосвідомлення широких мас українського суспільства, а отже — в осмисленні місця В. Старосольського в національно-культурній історії України, чим, власне, і зумовлена актуальність започаткованого дослідження.

Зазначені завдання спонукають до пошуку та вивчення відповідної джерельної бази. В основному це документи та матеріали, що зберігаються в державних архівах України. Основний масив документів знайдено нами в Центральному державному історичному архіві України в м. Львові, Державному архіві Львівської області, в відділах рукописів та україніки Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України, бібліотеці Львівського національного університету імені І.Я. Франка. Це природно, оскільки В. Старосольський переважну частину життя прожив в Львові, а тому більшість документів, що стосуються його наукової та громадсько-політичної діяльності, зберігаються саме тут. Важливе місце в дослідженні відіграють також документи Центрального державного історичного архіву України в м. Києві.

Особовий архів В. Старосольського пережив лихоліття війни та післявоєнного періоду і зберігається в Центральному державному історичному архіві України в м. Львові як фонд № 360. Він охоплює біографічні матеріали, документи службової, суспільно-політичної та творчої діяльності, документи членів родини, фотографії.

Постать професора В. Старосольського досі не знайшла широкого висвітлення в вітчизняній історіографії. За радянських часів його було затавровано, як «націоналіста» і «фашиста», а отже — замовчувано. Тому не дивно, що переважна більшість публікацій вийшла за кордоном, на еміграції. Особливий інтерес становлять спогади про нього сучасників, зокрема М. Антонович-Рудницької [1], В. Качмара [2], а також замітки в еміграційній пресі І. Кедрина [3], К. Олесницької [4]. У 1990 р. вийшов 210-й том Записок НТШ, повністю присвячений В. Старосольському, автором і упорядником якого є його дочка Уляна. До книжки окрім основної праці вченого «Теорія нації» також включено біографію Володимира Старосольського, його

нашков розвідку «Національний і соціальний момент в українській історії», бібліографію праць, окремі промови, листи, а також статті про нього.

Народився В. Старосольський 8 січня 1878 р. в м. Ярославі (тепер — Польща) в сім'ї бурмістра. Початковий освіту здобув в місцевій гімназії. Вищу юридичну — в Краківському, Львівському та Віденському університетах. У 1903 р. захистив докторську дисертацію з права. Стажувався в Берлінському (1905–1906), Грацькому (1907) та Гайдельберзькому (1907–1908, 1911–1912) університетах.

На формування його політичного світогляду та становлення як політика вирішальний вплив мали студентські роки, активна участь в українському студентському русі в Галичині, що перебувала під владою Австро-Угорської монархії. Ще під час навчання в Віденському університеті, В. Старосольський став членом студентського товариства «Січ», а з 26 березня по 4 вересня 1899 р. навіть очолював його. Проте, справжнє піднесення активності В. Старосольського громадсько-політичному житті починається із поверненням до Львова. Злам ХІХ–ХХ ст. цікавий закінченням так званої «ери священиків» і початком «ери професорів і адвокатів» в українському русові: на перші ролі виходить молода генерація інтелігенції, радикалізується студентство. Саме воно актуалізує в молодіжному середовищі національну ідею як ідею боротьби за державну незалежність і соборність України. Молодий В. Старосольський вважав, що студентство є не тільки професійним, скільки віковим феноменом і покладав на нього великі надії в поступі української нації до історичного самовиявлення. Першим кроком до цього мали стати відмова від стихійності та перехід до організованих форм роботи. Загалом же, такий потяг до організованості в усьому є визначальною рисою світогляду В. Старосольського. Восени 1898 р. він, як стверджує в своїх мемуарах Лонгин Цегельський, ініціює створення молодіжної організації «Молода Україна» [5, с. 70].

За своїм змістом «Молода Україна» була ідеологічним русом молоді, яка вірила в ідею вільної, самостійної, соборної Української Держави і готова була служити цій ідеї. Формально організація не мала легальної основи, не проводила виборів управи, не фіксувала членів. Територіально вона охоплювала Галичину та Буковину, а її лави, до яких входили навіть учні середніх шкіл, налічували близько тисячі осіб. Очолював «Молоду Україну» провід — «Комітет Десяти», директиви котрого

виконувалися точно та без протестів. Цей «Комітет Десяти» складався з членів п'ятих політичних партій, і В. Старосольський у ньому був представником соціал-демократів.

Головним друкованим органом організації був дуже популярний серед української молоді місячник «Молода Україна», що виходив протягом 1900–1902 рр.. Його редактором і видавцем вважався М. Залітач, хоча найчастіше авторами редакційних статей були Володимир Старосольський і Лонгин Цегельський, за участю котрих побачило світ 33 числа цього видання. Як свідчить аналіз тогочасних публікацій В. Старосольського, українська національна ідея в його розумінні мала широкий соціально-політичний зміст, її атрибутами були не лише національна державність, а й політична та національна свобода, демократія і соціальна справедливість. Без сумнів, цьому сприяло захоплення В. Старосольського популярними серед молоді соціал-демократичними ідеями, а також науковий інтерес до національної проблематики, що згодом оформилося у власну науково обґрунтовану теорію нації [6, с. 136].

В. Старосольський у діяльності «Молодої України» розвиває ще один аспект національної ідеї — соборництво. Особливо це помітно в прагненні В. Старосольського дістати статті для журналу з Наддніпрянської України. Здійснення цього задуму відбувалося як на легальних, так і на конспіративних засадах. Так, через адвоката Миколу Шухевича, дядька своєї нареченої Ларії, він дістав брошуру Миколи Міхновського «Самостійна Україна», видав її у Львові, а потім переслав наклад на Наддніпрянщину. Також ним були налагоджені зв'язки із Лесею Українкою, котра стала однією із дописувачів «Молодої України». Головним партнером на Наддніпрянщині була «Револьюційна Українська Партія» (РУП), із членами якої були налагоджені регулярні зв'язки. Конспірація при цьому була така, що навіть «Комітет Десяти» у повному складі не був поінформований про людей і шляхи цього підпільного спілкування. Лонгин Цегельський називає чотирьох утаємничених: себе, С. Горька, В. Темницького та В. Старосольського [5, с. 79].

Протягом 1899–1902 рр. В. Старосольський із товаришами провів цілу низку масових студентських віч із вимогами утворення «самостійної української держави в етнографічних границях». Важливо наголосити, що саме на «вічах всіх українських студентів Австро-Угорщини», скликаних 13 липня 1899 р. і 14 липня 1900 р. Оргкомітетом, до складу якого входив і В. Ста-

росольський. Було вперше офіційно висунуто вимогу створення українського університету в Львові [7, с. 31]. Як відзначав В. Гнатюк провідними для В. Старосольського на той час були дві ідеї: «не лишатися позаду в культурному поході людскости...», «по силам своїм докинути щось до суми культурних добутків людства...», та «рідний університет є... конечним кроком по дорозі до нашого ідеалу, яким є Україна ірредента».

Організація «Молода Україна» ввійшла в історію українського національного руху насамперед завдяки двом проведенням нею акціям, ініціатором котрих виступав В. Старосольський. Йдеться про сепесію українських студентів Львівського Університету в 1901–1902 рр. та селянський страйк 1902 р.

Сепесія 1901–1902 рр. означувалася зокрема як протест проти покарання університетською владою студентів, які організували віча за створення українського університету, та загалом була виступом проти шовіністичної політики австрійської влади. У наслідок цієї акції, широко підтриманої українським громадянством, майже півтисячі українських студентів покинуло Львівський університет і пішли навчатися до інших університетів Австрії. Сепесія була неоднозначно сприйнята в українському середовищі. Дехто вважав, що це — «втеча з поля бою без бою» і тому акція була невдалою. В. Старосольський належав до іншого табору. На його думку, якщо «бій» зводиться до протестів (навіть із бійкою) та маніфестацій тільки на місці, в Львові, то він не матиме успіху, це буде тупцювання на місці, повторення попередніх помилок. Проблема українського університету залишалася б лише локальною, східногалицькою. Сепесія стала широкою пропагандою справи українського університету та всієї української проблематики загалом далеко поза межами Галичини, в усій Австро-Угорщині, а то й за кордоном.

Володимир Янів вже з перспективи півстоліття твердив: «сепесія... спричинилася до пропаганди української справи й мала найбільше позитивне значення для створення настрою солідарности: цей настрої був початком багатой традиції боротьби за українське високе шкільництво» [8, с. 50]. А сучасні дослідники О. Жерноклеєв та І. Райківський вважають, що акція не досягла очікуваного ефекту, однак сприяла усвідомленню студентством неможливості домогтися бажаних змін власними силами, в відриві від боротьби всієї української спільноти за національні права, показала необхідність включення молоді в цю боротьбу, зокрема й в складі існуючих політич-

них партій [6, с. 136]. Додамо, що дана акція сприяла усвідомленню лідерами молоді власної сили, що дало їй змогу при входженні в політичне життя Галичини не загубитися в тіні старшого покоління, а активно відстоювати власні значно радикальніші погляди.

Інша громадська акція «Молодої України», в якій В. Старосольський брав активну участь, — великий селянський страйк проти визиску селян великими польськими землевласниками в 1902 р.. Володимир був одним із чотирьох референтів цієї справи на студентському вічі в липні 1902 р. в Львові. Ці страйки мали мати не тільки соціально-економічний характер, а й були матеріальною відплатою полякам за їхню протидію в справі українського університету. Студенти, зокрема ті, які поверталися з сепесії, роз'їхалися по селах із пропагандою. Цей історичний і перший успішний страйк, який охопив біля 200 тисяч селян Галичини, був також першим масовим страйком в Європі [8, с. 50].

У 1903 р. «Молода Україна» перестала діяти в своїй звичній формі. Однією з причин цього став відхід В. Старосольського від справ, спричинений здобуттям ним наукового ступеня доктора права, а отже перехід до інших форм діяльності. Насамперед, він розпочинає роботу в Українській соціал-демократичній партії Галичини та Буковини, і поступово стає одним із найактивніших її членів. Особливо сильними його позиції були серед молодого покоління соціал-демократів, котре свою платформу означило як посилення національного компоненту в ідеології УСДП і вихід української соціал-демократії з під впливу польської.

Певна індиферентність соціал-демократичної доктрини до національного питання відома, однак, молоде покоління усвідомлювало цю слабину, насамперед зважаючи на реалії польсько-українських відносин. Ігнорування поляками настроїв і позицій української громади відбивалося саме в національній сфері, а тому розвиток ідеології соціал-демократів в польському фарватері не відповідав поточним потребам нації. Молодь, яка швидше інтуїтивно посилила національне звучання в УСДП, як згодом виявилось, вірно вловила основну тенденцію європейської соціал-демократії перед початком I світової війни — підтримку власних національних урядів, а не класових інтересів [9, с. 88; 6, с. 140].

В. Старосольський був послідовним в відмежуванні від польської соціал-демократії. Така його позиція зумовлювалася

зокрема рішенням польських есдеків в січні 1907 р. зняти з виборчої кампанії одного із «старих» лідерів УСДП і одночасно активного члена ППСД М. Ганкевича, що призвело до внутрішньої консолідації в середині УСДП й опору полякам. Значну роль в цьому відіграв В. Старосольський. Як представник «молодих» він взяв участь в переговорах із лідерами «старих» (Т. Меленем, І. Возняком), що відбулися в січні 1907 р. Згідно досягнутої угоди В. Старосольський увійшов до складу редакції головного органу партії — газети «Воля». На наступній конференції 17–18 лютого 1907 р. було навіть вперше поставлено питання про необхідність роботи серед міського робітництва, яке ППСД розглядала як сферу винятково свого впливу [6, с. 138].

Варто відзначити, що партійна робота в цей період не стала для В. Старосольського визначальною. Паралельно він активно стажується в провідних університетах — Берлінському (1905–1906), Грацькому (1907) та Гайдельберзькому (1907–1908, 1911–1912), займається адвокатською практикою. Найвідоміший процес цього часу за його участю — справа про вбивство намісника Галичини графа А. Потоцького українським соціал-демократом М. Січинським. Вміле ведення справи дало змогу замінити смертний вирок двадцятирічним ув'язненням [6, с. 138].

Незалежницькі погляди В. Старосольського чи не найповніше розкрилися напередодні I світової війни. Ще 7 грудня 1912 р. в Львові відбулася міжпартійна нарада найвизначніших галицьких діячів, в якій від УСДП взяли участь Ю. Бачинський, М. Ганкевич та В. Старосольський. Саме вони висунули ідею боротьби за незалежну Україну, хоча в випадку збройного конфлікту з Російською імперією все галицьке суспільство має стати на бік Австрії.

Відповідно до цих рішень УСДП взяла участь в організації стрілецького руху. У воєнно-історичному нарисі «Історія січових стрільців» В. Кучабський відзначав, що початки українського стрілецтва варто шукати в Галичині в 1912 р., коли там спостерігався розквіт української національно-військової думки [10, с. 15]. Погоджуючись із цим лише частково, ми б лешо віддалили в часі нижню межю до початку ХХ ст.. Безпосередньо формуванню військово-патріотичного світогляду галичан передували ідеї потреби організованості політизованого національного руху та розгортання спортивного руху, які виявилися складовими компонентами для формування стрілецької ідеології. Можна з впевненістю твердити, що якби вони в часі не

передували розвиткові національно-військової думки, то її практична реалізація значно затрималася б. Залишаючи осторонь питання впливу спортивних товариств, що не є предметом нашої статті, звернемо увагу на опосередковану роль «Молодої України» в цьому процесі.

Д-р Степан Ріпецький у своїй книзі «Українське Січове Стрілецтво» стверджує, що: «...майже всі... провідні члени «Молодої України» це — або майбутні визначні Українські Січові Стрільці в Першій світовій війні (М. Галушинський, В. Старосольський, С. Горук, Т. Мелень), або організатори і провідники довоєнного стрілецького руху (В. Старосольський, С. Горук, В. Гуркевич, Т. Мелень), або члени Української Боевої Управи (В. Темницький, В. Старосольський, В. Гуркевич), або передові члени Головної, а пізніше Загальної Української Ради (С. Баран, Л. Цегельський, В. Темницький, В. Старосольський, Т. Мелень), або співробітники Союзу Визволення України (Л. Ганкевич, Л. Цегельський, В. Темницький, Т. Мелень)» [11, с. 54–55]. Як бачимо, саме достатньо зміцніле колишнє студентство стає рушійною силою для переходу галицького суспільства на значно вищий шабель власної організації.

В. Старосольський був не лише одним із ідеологів стрілецького руху, а й його активним учасником. Дуже цікаву його характеристику подає І. Кедрин: «Це була виїмкова і насправді дуже рідкозустрічна комбінація прикмет тіла і духа, що зосередилась в одній особі: високий, статний, з подовгастим худим обличчям аристократа і таким же аристократичним спокоєм та манерами. — тип ученого, проте з тонким почуттям гумору і при всьому нахилі до студій далеко не відлюдок. — Богом обдарований промовець, естет і гуманіст, здавалось би — кабінетна людина, проте ідеолог Українського Січового Стрілецтва, — соціаліст, але ворог марксизму й ворог всякого екстремізму та сектанства, рідкісна поява, рідкісна індивідуальність. Такий був професор, доктор Володимир Старосольський» [3, с. 389].

Вважаємо, що В. Старосольський був типовим представником свідомого українства, котре змагаючись за власні ідеали та відчувваючи постійну потребу в людях, здатних до самопожертви, поєднувало в собі часом протилежні риси. Це був тип надзвичайно діяльних людей, що обрали активний варіант боротьби за національну державність.

В. Старосольський став першим головою першої стрілецької організації «Січові стрільці», що виникла в Львові 18 березня

1913 р.. Згодом це товариство як і решта схожих організацій влилися в легіон Українських Січових Стрільців. Як чільний представник УСДП В. Старосольський увійшов до складу Головної Української Ради та Української Бойової Управи і протягом 1915–1918 рр. був постійним відпорядником УБУ при легіоні УСС, став одним із його політичних провідників та ідеологів.

Роль В. Старосольського особливо зросла в 1917 р., коли внаслідок падіння Російської імперії на Наддніпрянщині розпочалися державотворчі процеси під керівництвом Української Центральної Ради. У стрілецькому середовищі виникли дискусії щодо подальшої долі легіону, які мотивувалися тим, що на Наддніпрянщині виникла Українська держава, яку необхідно підтримати. Натомість військова боротьба на боці Австрії, яка не виявляє жодних симпатій до української справи, позбавлена як ідейного, так і реального змісту. 26 травня 1917 р. в Коші відбулася розширена нарада за участю всіх стрілецьких формацій, яку провів Д. Вітовський. Більшість виступила за саморозпуск легіону. Та позиція меншості, яку відстоювали Н. Гірняк та В. Старосольський, що полягала в необхідності збереження легіону через непевне становище в Галичині, примусила більшість відкласти рішення до з'ясування позиції політичного проводу.

24–25 липня 1917 р. в Відні під головуванням Ю. Романчука відбулася нарада за участю українських парламентських послів і членів Палати Панів, членів Української Бойової управи, делегатів від УСС (одним із них був В. Старосольський) та представників політичних партій, на котрій розглядалося дане питання. Було прийняте рішення про збереження січового стрілецтва, тим самим відвернуто чергову загрозу саморозпуску [9, с. 73–75].

Активну позицію зайняв В. Старосольський і після розпаду Австрійської імперії. Коли 19 жовтня 1918 р. Українська Національна Рада висловилася за збереження зв'язків із Австрією, В. Старосольський, солідарний із настроями стрілецтва писав: «Настрій стрілецтва, старшини і мужви (рядовиків — прим.) — супроти рішення 18 і 19.10 (жовтня — Ю.Д.) був просто бунтарський. Усі домагалися проголошення з'єднання з Великою Україною». 24 жовтня 1918 р. на зборі старшини в Чернівцях було однозначно висловлено, що безпосередньою метою національних змагань є соборна, вільна, самостійна Україна [9, с. 89]. Втім, вже на початку листопада 1918 р.

В. Старосольський потрапив до польського полону та був інтернований у табір для військовополонених під Краковом.

Звільнившись завдяки міжнародному Червоному Хрестові в жовтні 1919 р., В. Старосольський відразу вступає у боротьбу за українську державність. Він став заступником міністра закордонних справ в уряді УНР І. Мазепи, сформованому в серпні 1919 р.

Після поразки Української революції 1917–1920 рр. В. Старосольський на деякий час відійшов від активної партійно-політичної роботи. Живучи за кордоном, він займався науковою та викладацькою діяльністю, зокрема був серед ініціаторів заснування в 1921 р. Українського вільного університету (УВУ) в екзилі, створеного з метою сприяння розвитку вільної української науки та вищої школи поза впливами панівних на Україні окупаційних режимів. Протягом одного семестру УВУ працював у Відні, наприкінці 1921 р. переніс свою роботу до Праги, де містився центр української еміграції.

Переїзд університету до Чехо-Словацької Республіки став можливим, зокрема, завдяки підтримці В. Старосольського, який працював продеканом правничого факультету і мав зв'язки з оточенням президента Т. Масарика [12]. Отримавши фінансове забезпечення від чехословацького уряду, УВУ незабаром перетворився на один з найбільших центрів українського наукового життя. Водночас В. Старосольський працював із 1922 р. професором права в Українській господарській академії в Подебрадах, заснованій також при фінансовій допомозі урядових структур Чехо-Словаччини.

Повернення до Львова у 1928 р. ознаменувалося відновленням адвокатської практики. Його знайомства і зв'язки були надзвичайно широкі. Він був порадником, арбітром, людиною, з думкою якої рахувалися. В деяких питаннях В. Старосольський виступав консультантом митрополита А. Шептицького. У 1928 р. В. Старосольський став членом Варшавської адвокатської палати та перебував у її складі до 1939 р., що дало йому змогу брати активну участь у тогочасних судових процесах.

Повернення В. Старосольського фактично співпало з активізацією українського націоналістичного руху в Галичині під проводом УВО і ОУН. Терористичні методи цих організацій викликали відповідну реакцію з польського боку. Відповідно виникла потреба у кваліфікованому захисті багатьох молодих українців. В. Старосольський, відгукнувшись на прохання

Є. Коновальця, опинився в числі тих адвокатів, які безкорисно взялися за цю важку справу. Безумовно, що на таке рішення вплинула виразна антипольська позиція В. Старосольського. Не поділяючи політичної позиції молодих націоналістів (В. Старосольський часто опонував Д. Донцову в націоналістичних питаннях, а також був членом соціал-демократичної партії), він захищав їх як активних представників української нації.

Правозахисна діяльність В. Старосольського охоплювала така сфери: 1) адвокатська — в політичних процесах над членами УВО, ОУН, українськими політичними діячами; 2) адвокатська — в кримінальних процесах над українськими селянами, встановами (соціальний і національний аспекти); 3) правова — в захисті прав політичних в'язнів під час перебування їх в ув'язненні [13, с. 376–377].

Прихід радянської влади в Західну Україну в вересні 1939 р. кардинально змінив життя сім'ї Старосольських, яка стала, як і мільйони інших невинних людей, жертвою партійно-тоталітарної системи. В. Старосольський чомусь не емігрував, хоча, безперечно, знав про сталінські репресії в Радянській Україні. Деякий час він працював на посаді професора Львівського університету, але вже наприкінці грудня 1939 р. був заарештований і невдовзі відправлений на заслання до Маріїнська [14, с. 129], де і помер 25 лютого 1942 р. Його дружини Ларію та дітей після арешту в квітні 1940 р. було вивезено до Казахстану.

Отже, ми можемо з впевненістю сказати, що діяльність Володимира Старосольського стала вагомим етапом в історії української самосвідомості, прикладом дальшого злету української науки і культури, національної духовності, що дало поштовх для відродження та розбудови української державності в новітній час історії України.

1. Антонович-Ридницька М. По мозаїки портрету... (Невеличкий спогад про Володимира Старосольського) // Володимир Старосольський. 1878–1942. – Записки НТШ. – Т. 210. – С. 376–377.

2. Качмар В. Незрівняний оборонець українських політичних в'язнів // Володимир Старосольський. 1878–1942. – Записки НТШ. – Т. 210. – С. 360–369.

3. Кедрин І. Володимир Старосольський (У 100-річчя народин) // Свобода. – 28.01.1978 р.

4. Олесницька К. Та вічна буде пам'ять про тебе (Д-р Володимир Старосольський) // Свобода. – 16 лютого 1943 р.

5. Цегельський Л. «Молода Україна» – історичний спомин // Ка-

лендар «Провидіння». – Філядельфія. 1948.

6. *Жерноклеєв О., Райківський І.* Володимир Старосольський: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження) // Людина і політика. – № 5. – 2003. – С. 135–150.

7. *Жерноклеєв О.С.* Національна ідея “Молодої України” (1900–1903) // Галичина. – 1997. – № 1. – С. 31.

8. «Молода Україна» // Володимир Старосольський. 1878–1942. – Записки НТШ. – Т. 210. – С. 45–51.

9. *Кресіна І.* Свідомість і воля – основа нації // Розбудова держави. – № 1–2. – 1998. – С. 85–92.

10. Історія січових стрільців: Воєнно-історичний нарис. – К.: Україна. 1992. – 347 с.

11. За долю робітничого стану // Володимир Старосольський. 1878–1942. – Записки НТШ. – Т. 210. – С. 52–55.

12. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Перевид. в Україні. – Львів, 2000. – Т. 9. – С. 3419.

13. *Огородник Т.* Правозахисна і громадсько-політична діяльність В. Старосольського (1929–1931 рр.) (за матеріалами газети «Діло») // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 375–393.

14. *Старосольська У.* «Ave Caesar, Morituri Te Salutant» // Володимир Старосольський. 1878–1942. – Записки НТШ. – Т. 210. – С. 129.